

Radovan Beli Marković

TEČE KUD JE TEKLA

Kolubara teče kud je tekla, poviše Belog Valjeva iste su „nebeske prilike“, osim što su se sami Valjevci, u priličnom broju, izmicali pâsom, a i stara se moda kanda povratila – u pogledu crnih odbora i sa dušama raznih petljavina.

Kamenog kneza su oretko pominjali, pogotovo otkako je Kameni knez, spomeničkim likom i obličjem, u kralja Aleksandra po noći „prečukan“, ali nije zaboravljena pogana mu duša, o kojoj su najcrnje stvari pronosili upravo oni koji, obdan i po tripud, oko njegovog „nepomen-spomena“ užizahu sveće, kao što – u kudli manjem broju, doduše – i oko Kamenog kralja navikom činjahu.

Jedino je N. Kalabić, ćudljivi geometer i oglašeni komita, premda kralju Aleksandru dinastički na rečima odan, Kamenom knezu, na opšte začuđenje, držao stranu, žustro negodujući kako zbog onog „sramnog prečukavanja“ tako i zbog varoške nove regulacije, sačinjene silom dvorskog intimata, kojom je za sve buduće spomenike, time i za njegovo „mramor-izobraženje“ („...ako Bog da, zašto da ne?... Ali sve u svoje vreme, a i na svom mestu, razume se!“) određen u parku iza Pivare, „podalje od čaršije“, načisto stešnjen plac.

A na rabatnoj onoj klupi, koja i sama spomenički odavno figuriše, dok se „preko puta“ kameni dostojnici izmenjuju likom, svako je mogao valjevske priče dokono da sluša, kao i neslane uz njih dopričke, s tim što se i ovde, kao i na drugim mestima (po nazovi salonima i mehanama, ali i u partajičnim centralama i crnim odborima, kao i po njihovim tajnim ispostavama), najvećma o nepokajanim dušama, rečenom modom, pročesljavše golicavi temat.

Eh, ta napola trula klupa, zapravo: na ukopanim direcima gdešto zacepljena talpina, na kojoj za dvojicu komocije uvek imadaše – kao na stražnjem sicu starog fijakera (kakav, vele, kadšto i bez kočijaša, promakne kroz tešku kolubarsku noć, putem koji nikuda ne vodi, poput kakvog priviđenja), pod čijim bi natkrovom, kao u staroj priči: uz konjski topot i sitno rzanje, nerazdvojimi s onog sveta pajtaši, za revere jedan drugog svako čas potežući, „iznosili saznanja“ o kakvim se na ovom svetu ni slutilo nije.

Kažu da bi se, ovda-onda, u večeri pozne, iz bokora zadivljalog cvetja oko kamenih kralja Aleksandra nogu, inatno proznačavala i prosukana duša o kojoj bi se na pomenutoj klupi uprav govorilo, osnažujući kazuističke domisllice naoko pametnog pričaoca, to jest: onog koji bi s punom titulom poreske glave splitao dotične duše naskroz ludu *odiseju*, u štimu šapatnog „antrenuza“, ožičicu do u podgrlac uzloareno podižući ubenedenom slišitelju, teozofski obično nespremnom i spram svake „fantazije“ unapred ušćuvanom, kojem se sama priča, neharmonisana i bez ikakva procédé-a, proliv-glagoljem isprva činjaše.

U MRAKU IH DRŽE

„U mraku ih drže, u kakvom memljivom podrumu“, bejaše odgovor na mnozinu zamegli-pitanja, kadšto i jedutih, u vezi sa sudbinom proskitanih duša, za koje se čulo da ih, sirote i

već „izdušene“, naročiti veštak domamljuje – prema pogodbi, a s pomoć nekakvog raskandila – i predaje ih (u teglama, kažu, ćutke i hladno!) onom Crnom odboru „na staranje i dalji postupak“.

A tog veštaka („čovjek sa strane, ili odvažni sugrađanin?“) ne mogaše niko prepoznati. Od raznih subjekata različito odslikavan, bez lica i imena vavek ostajući, mogao je i sa načelnikom policije doveka krigle da iskreće i o sasvim običnim stvarima da razgovara, pa i šale da zameće na račun nedužnih nevoljnika koje bi žustri Valjevci, zbog njegovog đavolstva, preda se uzimali.

„Pokorno blagodarim“, usrhivaše se, zapamćeno je, siromaški odeven jedan čovečuljak, prepanuto očima šarajući, dok je gerga uzloarenih amala oko njega sužavala kolo, što je i pojedine iz Sekulić Hotela „starosedeoce“, možebiti i rečenog veštaka, ponukalo da sa svojih stolica stenjući ustanu, kao u bolesničku šetnju da se nakanjuju, kako bi „samu stvar“ lično izvidili, uvećavajući pri tom čitavu gungulu. „Mene svi tuku... Što da me i vi ne istučete, ako sam već tu?... Tucite, dobro, udrite!... Po rebrima, dašta nego po rebrima, a i po trbuhu, ako se baš mora, ali čemu pretres!? Kakve, pobogu, duše?... Aman, ljudi! U nosu mi je ovo malo duše... Vratite mi torbu, tocila su unutar, a makaze bez tocila kako ću oštriti?...”

O ovom front-šlafjeru (koji je pobudio sumnju već i stoga što ga nikad niko u Belom Valjevu ne bejaše ranije video) i o njegovom udesu prednavedena priča, sama po sebi, dosta kazuje, ali ne toliko o poganstvu neznanog opskuranta koji je sa zabludelim dušama petljao, što je zabrinulo kako crkvene tako i svetovne vlasti, koliko o tome šta sve i poslednjoj šušni može dati maha da se ustoboči i za važno držanje vidno se postara.

Valjevski pak poglavari, duboko zamišljeni, pokušavali su da se razaberu u poretku ne-shvatljivih stvari. Oglašene gatalice, iz gornjih sela smušene babe, u Načalstvo su tajno prizivane, zajedno s dejstvenim i nedejstvenim filosofije profesorima, ali vlast se, u pogledu ove, krajnje nezgodne, s proskitanim dušama afere, njihovim tolkovanjima ne mogaše zadovoljiti. U eteričnim i harmonijski uzvišenim oblastima, u daljnim tamo nebesima, gdeno se pokajane duše skrašavaju, gasnulo je svako umno prožizanje i rečeni profesori, s tim u vezi, ništa nisu izmudrovali. Ni zauzmljive gatalice ne uspevali da *sokrase* ni jedno predgatanje, o nepokajanih duša podnebesnom ražnjanju, a ni sâm načelnik, gospodin Jović, ne mogaše se „predmetno osentati“. Supročeni dojavu, na rešetalcu činovničkog poimanja, nisu ostavljali ni ocedak kakve suvislosti, da se i ne govori o naznaci nekakve putanje, pouzdanog traga, čijim sledstvom bi sreski jedan načelnik uvardao proskitanih duša osen-vijališta.

Ni uz čibuk, ponad policajno mu doturene *Kolubarske nepoćimke*, nekakvog delovodnika prohirenih duša, na stvari: zalud-knjige o zalud-poslovima, nisu se probistrile načelnika Jovića misli. Na prožuteljoj hartiji, *neupravnim mastilom*, o kakvom se i u jednoj pesmi pripominjaše, nahađahu se razlićnih duša *odiseje*, među kojima i takvih imađaše da bi samo Bog mogao znati koliko u tome bejaše istine, doćim bi, ponad pokojeg od rećenih notata, svaki čovek na noge ćipio i zabezeknut se pri tom podboćio.

IZ KOLUBARSKE NEPOĆIMKE

*

Potporućnik Milan Vasiljević, kapom kašalj prigušujući, vrebao je Natalije Prodanovićeve mladu i mekanu dušu, pogledujući oko sebe, a ponekad i u ozvezdano nebo, poput

neko ko za milost uzaludno moli. Šumele su lipe, kao neka krila u noćnoj mrklini, a neko se prodrtim glasom, s psućanskih tamo rasputa, na volove izdirao. Ah, šta da se radi? Oficiri bi se morali kud i kamo bolje čuvati od svojih bolova i uspomena, a ne, kao poručnik Vasiljević, do pred zoru u zadivljalom parku da uzdišu, ne poimajući da gospojice Prodanovićeve stidljiva duša – kojoj se zaupokojene molitve jošte čitaju – i u stručku pelina, na korak oda nj, možebiti prebiva; kadšto se nagorkim mírom i ovako okazujući: „Ne, ne mogu o tome vama da govorim... Oficiri su pijanci i kartaroši... Ali po običaju, i po zakonu, trebalo je telo moje dublje ukopati...”

*

Ako se, ublizo tebi, bestelesan neko zakikoće, za telesnost svoju moraš biti s razlogom zabrinut!

*

Visoka, na vascelom nebesu sama, možebiti i davno utuljena zvezda, bono umilna kao žiška pretprazničkog kandila, jedina je prozarivala ajduka Bojovića razbojničku dušu (bestidno ustumaranu oko privida krčmarice Janje), tokom svakog od onih snova, u kojima je, kao i na javi: sigurno i sviklo, s mrtvog žandarma Mitra svlačio mundir, čizme-brzalice i plavetnih lampasa konjičke čakšire. A kad god da bi se, u takvim snevanjima, na drugu stranu okrenuo, mrtav bi se žandarm Mitar kao živ nakašljao, gotov da prokrklja: „Dodajte mi šinjel s čiviluka!” I sve bi se to, uplivom snevačke „gramatike”, odjednom izmeštalo u žandarma Mitra samački kvartilj, u žutu kućerinu naspram trošarine, među raskriljene šifone-re u sobi na spratu, dok bi odnekud, više u pometenoj mu pameti negli uistinu, tandrkali šerpe i tiganji – naskroz supročeno onom o čemu su i valjevske novine potanko javile: „Slatko je žandarm Mitar večerao, u psućanskog kmeta kući, ali ga je ajduk Bojović, neda-leko od rečene kuće, kraj česme zastao...” *Ako je, sve to, slučajem neko video, ona zvezda, na vascelom nebu sama, gotova je da šapne njegovo ime*, učinjavaše se, vele, ajduku Bojoviću, dok mu se oprljena duša majala okolo (poput kakve sluškinje koja cmizdri i bogoradi, po-nad bošče s izveščale haljinama i ubogim rubljem), na daleke spremajuć se pute.

*

Hronološki nerealno (s obzirom na godinu, i s pravne strane ne osobito čisto, u pogledu civilnog statusa – *mrtvi ili živi?* – prizvanih svedoka), navodi se da je N. Kalabić, geometer, utubljen ne samo kao verbalni injurist, već i kao osioni nametnik, na službi i inače, ispijajući *ad numerum* poliče, u neodređeni noćni sat, tokom rakijaškog ludog nadmetanja sa Slavkom Simanićem, fijakeristom, čije priče za gotov groš niko nije uzimao, dvatriput Savu Savanovića pripominjao, uz šenktiš Bristol mehane, ali ne kao vampira, odavno smirenog glogovim kocem, već kao izvanrednog i opunomoćenog inspektora šuma, mekanih očiju i mirna pogleda, u komotnom jeger-hubertusu, koga je sâm načalnik Jović na štaciji sače-kao i trodnevni mu pansion na opštinski trošak u Sekulić Hotelu galant abonovao.

*

Milujuć kao mačku crni šešir na levom kolenu, u pesničkoj oskudici i proznom neima-nju, Miroslav Šević, valjevski nazor-književnik, kao kradljivac mehanskih viljušaka i „pročeg

escajga" besprizivno obvinjen, ličio je na čoveka koji osluškuje iz budućeg svog nebića zimomorni cvokot; u sebi pri tom negodujući što nijedno od tri valjevska groblja nije na oceditom.

*

Sava Savanović se pod ovim Suncem, prema N. Kalabićevim tolkovanjima, kao politički neutralac izjavljuje, po mehanama sve Kolubare, kadšto i po hodnicima Načalstva valjevskog, dočim se njegova duša sasvim pogrešno, u Glišićevom knjižestvu i drukčije, kao leptirica sviđa, budući da je pomenuta duša, jošte ponad zaroškog onog groba, pernati oblik poprimila. „Oprem, dobro! Da l', ne bilo primenjeno, načalnika Jovića činovnička duša, ukazno zabeležena i zakonski svakom rukom zaštićena, može biti i nekog ćurana osopština?“, osorljivo se Slavko Stamenić, fijakerista, kuljavom kelneru obraćao, nekakvom Ćor-Miloju mešte N. Kalabiću, kamčeći u Bristol mehani publicnu podršku.

*

Zveronaravne dušurine maju se u krošnjama kiselih derversa, a kisela derva, zna se, izniču na mestima velikih bruka i bestida. Frivolne šale, s tim u vezi, ne valja se zametati... Ne, nipošto!

*

Na tegobnu poslu sa malo zarade, očebrsnuti bolestima i prostačkoj oholosti vazda izvrženi, proskitanih duša motrioci kao smutljivci su kondujno zabeleženi – u Kolubari i Belom Valjevu osobito, a i u Srbiji vasceloj slabo im se piše.

*

Jedik su svi odložili i tanjire odgurnuli, kad je sred belog stolnjaka, tokom gala-večere u Sekulić Hotelu kojom gospodin Jović jubilovaše načalničkog zvanja desetu godinu, izgranula rastačkana fleka, kao da je krv iz nosa nekom kapala. Ne zna se ko je, tad, šapatno izgovorio ime davno upokojene načalnikove kućedržice, gospoje Milade, čija je duša, zbog nečuvene proskitanosti, u drugu klasu odsekom spadala; najvećma se neotesano, gdekad i neznancima, okazujući kao otužni miris pod pazuhom.

(Odlomak iz romana)